

Transformation of the tax administration mechanism for local taxes in the digital economy

Dilshodjon SHAROPOV¹

Administration of Tashkent city

ARTICLE INFO

Article history:

Received August 2024

Received in revised form

15 September 2024

Accepted 25 September 2024

Available online

15 October 2024

Keywords:

digital economy,
local taxes,
society,
tax,
digitization,
digital technologies,
innovative approach.

ABSTRACT

This article examines the transformation of tax administration mechanisms for local taxes in the context of the digital economy, emphasizing the role of digital technologies in tax authorities. It also analyzes challenges such as cybersecurity risks, data privacy issues, and the need for skilled personnel to manage digital systems, which require attention from authorities. At this new stage of development, driven by the continuous integration of innovative digital technologies into enterprise growth and the improvement of tax administration, the study explores emerging legal, socio-economic, organizational, and other conditions affecting society and the economy.

2181-1415/© 2024 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol5-iss10/S-pp266-274>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Raqamli iqtisodiyot sharoitida mahalliy soliqlar bo'yicha soliq ma'muriyatchiligi mexanizmi transformatsiyasi

ANNOTATSIYA

Kalit so'zlar:

raqamli iqtisodiyot,
mahalliy soliqlar,
jamiyat,
soliq,
raqamlashtirish,
raqamli texnologiyalar,
innovatsion yondashuv.

Ushbu maqolada raqamli iqtisodiyot sharoitida mahalliy soliqlar bo'yicha soliq ma'muriyatchiligi mexanizmi transformatsiyasi va soliq organlarida raqamli texnologiyalarning rolini oshirish masalalari muhokama qilingan. Shu bilan birga, kiberxavfsizlik xatarlari, ma'lumotlarning maxfiyligi bilan bog'liq muammolar va raqamli tizimlarni boshqarish uchun malakali xodimlarga bo'lgan ehtiyoj, rasmiylar hal qilishi kerak bo'lgan muammolar tahlil qilindi. Innovatsion raqamli texnologiyalarni doimiy ravishda korxona ishlab chiqish jarayoniga joriy etish orqali amalga oshiriladigan rivojlanishning yangi bosqichida soliq

¹ Tax Administration of Tashkent city.

ma'murchiligini takomillashtirish, jamiyat va iqtisodiyotni yangi huquqiy, ijtimoiy-iqtisodiy, tashkiliy va boshqa sharoitlarni o'rganildi.

Трансформация механизма налогового администрирования местных налогов в условиях цифровой экономики

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

цифровая экономика, местные налоги, общество, налог, цифровизация, цифровые технологии, инновационный подход.

В данной статье рассматривается трансформация механизма налогового администрирования местных налогов в условиях цифровой экономики, а также роль цифровых технологий в деятельности налоговых органов. Особое внимание уделено анализу таких проблем, как риски кибербезопасности, вопросы конфиденциальности данных и потребность в квалифицированном персонале для управления цифровыми системами, которые требуют решения со стороны властей. На новом этапе развития, характеризующемся постоянным внедрением инновационных цифровых технологий в процесс развития предприятий и совершенствования налогового администрирования, исследуются новые правовые, социально-экономические, организационные и иные условия, влияющие на жизнь общества и экономику.

KIRISH

Iqtisodiyotning raqamli sektorini rivojlantirish borasida davlat tomonidan keng ko'lamli chora-tadbirlar ko'rilmoqda, elektron hujjat aylanishi tizimlari joriy etilmoqda, elektron to'lovlar rivojlantirilmoqda va elektron tijorat sohasidagi normativ-huquqiy baza takomillashtirilmoqda. Axborot-texnologik platformalarda faoliyat ko'rsatadigan raqamli iqtisodiyot jadal rivojlanmoqda, bu esa shunday platformalarning yangi modellarini yaratish zaruratini taqozo etmoqda. "Blokcheyn" texnologiyalari (ma'lumotlarning taqsimlangan reyestri texnologiyalari), "sun'iy aql", super kompyuterlar imkoniyatlaridan foydalanish, shuningdek, kripto-aktivlar bo'yicha faoliyat jahonning ko'plab mamlakatlarida raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. "Blokcheyn" texnologiyalari nafaqat iqtisodiyotning ko'plab sektorlariga, balki davlat boshqaruvi tizimiga va boshqa jamoatchilik munosabatlariga asta-sekin joriy etilmoqda.

Raqamli iqtisodiyot davrida mahalliy soliqlar sohasida sezilarli o'zgarishlar amalga oshirilmoqda. Raqamli texnologiyalarning paydo bo'lishi hukumatlarning soliq ma'lumotlarini yig'ish, boshqarish va tahlil qilish usullarini tubdan o'zgartirib yubordi, bu an'anaviy soliq ma'muriyati mexanizmining paradigma o'zgarishiga olib keldi. Ushbu o'zgarish nafaqat soliq organlarining operatsion jarayonlarini, balki soliq to'lovchilar va hukumat o'rtasidagi munosabatlarni ham qayta belgilaydi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA TADQIQOT METODOLOGIYASI

Raqamli texnologiyalar va internetdan keng foydalanish bilan tavsiflangan raqamli iqtisodiyot mahalliy darajadagi soliq ma'muriyatlari uchun yangi imkoniyatlar va muammolarni yaratdi. Korxonalar virtual makonlarda faoliyat yuritayotgani va transchegaraviy tranzaksiyalar kengaygani sari samarali soliq yig'ish mexanizmlariga bo'lgan ehtiyoj birinchi o'ringa chiqdi. Jamoatchilik darajasida davlat xizmatlari va infratuzilmasini moliyalashtirishda hal qiluvchi rol o'ynaydigan mahalliy soliqlar soliq ma'muriyatchiligida muvofiqlik, shaffoflik va adolatni ta'minlash uchun raqamli asrga moslashishi kerak.

Raqamli iqtisodiyotning jadal rivojlanayotgan sharoitida mahalliy soliqlar bo'yicha soliq ma'muriyatchiligining an'anaviy mexanizmlari sezilarli o'zgarishlarni boshdan kechirmoqda. Raqamli texnologiyalar va innovatsion yechimlarning integratsiyasi mahalliy soliq organlari faoliyati, daromadlarni yig'ish hamda qonunchilikka rioya etilishini yanada samarali tarzda ta'minlashda inqilob qilmoqda. Raqamli vositalar va platformalarning qabul qilinishi soliq ma'muriyatchiligi jarayonlarini soddalashtirib, mahalliy soliq organlariga ularning faoliyati samaradorligi va shaffofligini oshirish imkonini beradi. Raqamli platformalar orqali soliq yig'ish, deklaratsiyalarni qayta ishlash va ma'lumotlarni boshqarishni avtomatlashtirish, qo'lda sodir bo'ladigan xatolarni kamaytirish, qayta ishlash vaqtlarini minimallashtirish va soliq hisob-kitoblarning umumiy aniqligini oshirish imkonini bermoqda. Raqamlashtirish mahalliy soliq organlariga soliq to'lovchilar o'rtasida qonunchilikka rioya qilishni kuchaytirish va daromadlarni yig'ish mexanizmlarini takomillashtirmoqda.

Onlayn soliq hujjatlarini topshirish tizimlari, elektron to'lov shlyuzlari va real vaqt rejimidagi ma'lumotlar tahlili davlat organlariga soliq to'lovlarini kuzatish, tafovutlarni aniqlash va qonunbuzarliklarni bartaraf etish bo'yicha o'z vaqtida choralar ko'rish imkonini beradi. Bunday proaktiv yondashuv nafaqat daromadlar yig'ishni oshiradi, balki soliq to'lovchilar o'rtasida qonunchilikka rioya qilish madaniyatini ham oshiradi. Soliq ma'muriyatchiligining raqamli transformatsiyasi mahalliy hokimiyat organlariga asoslangan qarorlar qabul qilish uchun ma'lumotlar tahlili va biznes razvedka vositalaridan foydalanish imkonini beradi. Soliq to'lovchilar ma'lumotlari, tendensiyalarini tahlil qilish orqali rasmiylar soliqdan bo'yin tovlash holatlarini aniqlashlari, soliq siyosatini optimallashtirishlari va resurslarni yanada samaraliroq taqsimlashlari mumkin. Ma'lumotlarga asoslangan tushunchalar hokimiyatga raqamli iqtisodiyotning rivojlanayotgan ehtiyojlarini qondirish va adolatli soliq ma'muriyatini ta'minlash uchun o'z strategiyalarini moslashtirishga imkon beradi. Soliq ma'muriyatchiligini raqamlashtirish ko'plab imtiyozlarni taqdim etishi bilan birga, mahalliy hokimiyat organlari hal qilishi kerak bo'lgan muammolarni ham keltirib chiqaradi. Kiberxavfsizlik xatarlari, ma'lumotlarning maxfiyligi bilan bog'liq muammolar va raqamli tizimlarni boshqarish uchun malakali xodimlarga bo'lgan ehtiyoj rasmiylar hal qilishi kerak bo'lgan muammolardandir. Biroq, bu muammolar texnologik hamkorlar bilan hamkorlik qilish, salohiyatni oshirish va soliq to'lovchilar ma'lumotlarini himoya qilish uchun mustahkam kiberxavfsizlik choralari ishlab chiqish imkoniyatlarini ham taqdim etadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Raqamli vositalar raqamli iqtisodiyotda mahalliy soliqlar uchun soliq ma'muriyatchiligi jarayonlarini soddalashtirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Bu tizimlar soliq to'lovchilarga soliq deklaratsiyasini elektron shaklda topshirish imkonini beradi, bu esa qo'lda hujjatlarni rasmiylashtirish zaruratini bartaraf qiladi va ko'rib chiqish muddatlarini qisqartiradi. Soliq to'lovchilar o'z ma'lumotlarini kiritishlari, soliqlarni hisoblashlari va deklaratsiyalarini onlayn tarzda topshirishlari mumkin, bu jarayonni yanada qulay va samarali qiladi. Raqamli to'lov shlyuzlari soliq to'lovchilarga kredit/debet kartalari, bank o'tkazmalari va mobil hamyonlar kabi turli to'lov usullaridan foydalangan holda soliq to'lovlarini onlayn tarzda amalga oshirish imkonini beradi. Bu to'lov jarayonini soddalashtiradi, xatoliklarga yo'l qo'yish xavfini kamaytiradi, mahalliy hokimiyat organlariga soliq tushumlarining o'z vaqtida kelib tushishini ta'minlaydi. Soliq boshqaruvi dasturi ma'lumotlarni kiritish, hisob-kitoblar va hisobot berish kabi soliqqa oid vazifalarni avtomatlashtiradi. Ushbu vositalar mahalliy soliq organlariga soliq yig'ish jarayonini tartibga solish, to'lovlarni kuzatish, hisobotlarni shakllantirish va soliq qoidalariga rioya qilishni ta'minlashga yordam beradi. Ma'lumotlar tahlili vositalari hokimiyatga soliq to'lovchilar ma'lumotlarini tahlil qilish, tendensiyalarni, anomaliyalarni aniqlash va ma'lumotlarga asoslangan qarorlar qabul qilish imkonini beradi. Biznes razvedka vositalari soliq qoidalariga rioya qilish, daromadlarni yig'ish va soliq to'lovchining xatti-harakati haqida ma'lumot beradi va hukumatga soliq siyosati hamda strategiyalarini optimallashtirishga yordam beradi. Bu tizimlar soliq deklaratsiyasi, kvitansiya va yozishmalar kabi soliqqa oid hujjatlarni markazlashtirilgan va xavfsiz raqamli omborda raqamlashtiradi va saqlaydi. Bu hujjatlarni qidirishni soddalashtiradi, ma'lumotlarning aniqligini oshiradi va muvofiqlik monitoringini yaxshilaydi. Soliq qonunchiligiga rioya qilish dasturi soliq to'lovchilar va hokimiyat organlariga soliq o'zgarishlari, muddatlari va talablari to'g'risida real vaqt rejimida yangilanishlarni taqdim etish orqali soliq qonunchiligi va qoidalariga rioya qilishda yordam beradi. Ushbu vositalar soliq hisobotlarini o'z vaqtida va to'g'ri topshirishni ta'minlash uchun muvofiqlikni tekshirish, eslatma va bildirishnomalarni avtomatlashtiradi. Soliq ma'muriyatchiligi uchun mo'ljallangan mobil ilovalar soliq to'lovchilarga o'z smartfonlari yoki planshetlari orqali soliq ma'lumotlariga kirish, deklaratsiyalar topshirish, to'lovlarni amalga oshirish va soliq organlari bilan muloqot qilish imkonini beradi. Ushbu ilovalar soliq to'lovchilar uchun soliq majburiyatlarini yo'l-yo'lakay boshqarishda qulay interfeysni taklif etadi. Ushbu raqamli vositalardan foydalanish orqali mahalliy soliq organlari soliq ma'muriyatchiligi jarayonlarini soddalashtirishi, operatsion samaradorlikni, muvofiqlikni oshirishi va raqamli iqtisodiyotning rivojlanayotgan sharoitga moslashishi mumkin.

Mahalliy hokimiyat organlari soliq ma'muriyatchiligining raqamli transformatsiyasida bir qator muammolarga duch kelishmoqda. Ko'pgina mahalliy soliq organlari hanuzgacha integratsiyalanmagan, kengaytirilmaydigan yoki

zamonaviy raqamli texnologiyalar bilan mos kelmaydigan eskirgan tizimlarga tayanadi. Raqamli transformatsiyani qo'llab-quvvatlash uchun ushbu tizimlarni yangilash murakkab, vaqt talab qilishi va qimmatga tushishi mumkin. Mahalliy hokimiyat organlari ko'pincha ma'lumotlar sifatining pastligi, ma'lumotlar manbalarining o'chirilishi va tizimlar o'rtasida integratsiyaning yo'qligi bilan kurashadi. Noto'g'ri yoki to'liq bo'lmagan ma'lumotlar soliq ma'muriyatchiligida ma'lumotlar tahlili va qarorlar qabul qilish jarayonlarining samaradorligiga to'sqinlik qilishi mumkin. Raqamli transformatsiya soliq organlarini ma'lumotlarning buzilishi, to'lov dasturi hujumlari va soliq to'lovchining nozik ma'lumotlariga ruxsatsiz kirish kabi kiberxavfsizlik tahdidlariga duchor qiladi.

Soliq to'lovchilar ma'lumotlarini himoya qilish va kiberxavfsizlikning barqarorligini ta'minlash raqamli davrda hal qiluvchi muammolardir. Soliq ma'muriyatchiligida raqamli texnologiyalar va ma'lumotlar tahlilini tatbiq etish ma'lumotlar fani, kiberxavfsizlik va IT tajribasi kabi maxsus ko'nikmalarni talab qiladi. Mahalliy hokimiyat organlari raqamli transformatsiya uchun zarur ko'nikmalarga ega bo'lgan iste'dodlarni yollash va saqlab qolishda qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin. Xodimlar, soliq to'lovchilar va manfaatdor tomonlarning o'zgarishiga qarshilik soliq ma'muriyatchiligida raqamli texnologiyalarni joriy etishga to'sqinlik qilishi mumkin. Muvaffaqiyatli raqamli transformatsiya uchun qarshilikni yengish, innovatsiyalar madaniyatini oshirish va raqamli savodxonlikni targ'ib qilish zarur. Mahalliy soliq organlari soliq ma'muriyatchiligining raqamli yechimlarini joriy qilishda qoidalar va ma'lumotlarni himoya qilish qonunlariga rioya qilishlari shart. Maxfiylik qoidalari, ma'lumotlar xavfsizligi standartlari va soliq qonunlariga rioya qilishni ta'minlash raqamli transformatsiya jarayonini murakkablashtiradi. Cheklangan byudjet mablag'lari va moliyaviy resurslar soliq ma'muriyatchiligida raqamli transformatsiya tashabbuslarini amalga oshirishga to'sqinlik qilishi mumkin. Texnologik investitsiyalar, o'quv dasturlari va infratuzilmani yangilash uchun moliyalashtirishni ta'minlash mahalliy hokimiyat organlari uchun umumiy muammo hisoblanadi. Yangi raqamli tizimlarni mavjud soliq ma'muriyati jarayonlari, tashqi tizimlar va uchinchi tomon ilovalari bilan integratsiyalashuvi o'zaro ishlashda qiyinchiliklar tug'dirishi mumkin.

Raqamli transformatsiyaning muvaffaqiyati uchun tizimlar o'rtasida uzluksiz ma'lumotlar almashinuvi va aloqani ta'minlash juda muhimdir. Soliq organlari xodimlari, soliq to'lovchilar va manfaatdor tomonlar o'rtasida foydalanuvchilarning yangi raqamli vositalar, platformalar va jarayonlarni o'zlashtirishini rag'batlantirish raqamli transformatsiya muvaffaqiyati uchun muhim ahamiyatga ega. O'qitish, qo'llab-quvvatlash va rag'batlantirish qarshilikni yengib o'tishga yordam beradi va farzand asrab olishga yordam beradi. Ushbu muammolarni hal qilish strategik yondashuvni, manfaatdor tomonlarni jalb qilishni, texnologik infratuzilmaga sarmoya kiritishni, salohiyatni oshirishni va soliq ma'muriyatchiligi jarayonlarini doimiy ravishda takomillashtirish majburiyatini talab qiladi. Ushbu to'siqlarni bartaraf etish orqali mahalliy hokimiyat organlari soliq ma'muriyatchiligida samaradorlik, shaffoflik, qonunchilikka rioya etish va soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish darajasini oshirish uchun raqamli transformatsiya afzalliklaridan foydalanishi mumkin.

Raqamli iqtisodiyotning yuksalishi katta xavflar bilan bir qatorda qo'shimcha imkoniyatlarni ham taqdim etadi. Jahon iqtisodiy forumi ta'kidlaganidek, bilim har qachongidan ham ko'proq odamlar uchun ochiq bo'lib bormoqda. Agar bunga imkon beradigan texnologiya to'g'ri boshqarilsa, u innovatsiyalarni rag'batlantirishi mumkin, bu esa keyinchalik global daromad darajasini oshirish va odamlarning hayot sifatini yaxshilash orqali o'sish va rivojlanishga olib kelishi mumkin. Bugungi kunga kelib, ushbu o'zgarishlardan potensial ko'proq foyda ko'rishi mumkin bo'lgan aksariyat mamlakatlar hali raqamli tarmoqlarni tartibga solgan emas va yutuqlarning katta qismi raqamli dunyoga kirish imkoniyatiga ega bo'lgan iste'molchilar qo'lida qolmoqda. Boshqa e'tiborga molik muammolar shaxsiy hayot, kiberxavfsizlik va mehnat bozorlarini qutblarga ajratuvchi texnologiyalar salohiyatiga qaratilgan. Yana bir muhim muammo adolatli soliqqa tortishdir. Raqamli iqtisodiyot soliq organlari bilishi kerak bo'lgan bir qator ta'sirlarga ega. Iqtisodiyotning boshqa tarmoqlariga qaraganda kamroq tartibga solinishi va soliqqa tortilishi haqidagi tasavvur odatiy holga aylanib bormoqda.

Raqamli iqtisodiyotda faoliyat yurituvchi korxonalarga minimal soliq to'lashdan qutulish imkonini beruvchi muhit raqobatni buzishi va bunday kompaniyalar adolatsiz ustunlikka ega bo'lgan tengsiz o'yin maydonini yaratishi mumkin. Shuningdek, agar an'anaviy iqtisodiyotda ishlagan "soliqlarga boy" faoliyat yangi raqamli faoliyatlar tomonidan siqib chiqarilsa, davlat soliq tushumlarini xavf ostiga qo'yadi. Boshqa tomondan, raqamli iqtisodiyot norasmiy iqtisodiyot bilan o'zaro aloqada bo'lish potensialiga ega va muayyan faoliyatni rasmiylashtirish vositasi bo'lib xizmat qiladi va shu bilan soliq tushumlarining yangi manbalarini yaratadi. Raqamli iqtisodiyotni soliqqa tortish bilan bog'liq birinchi asosiy masala raqamli tovarlar va xizmatlarning mobil va nomoddiy tabiati bilan bog'liq. O'tgan asrda an'anaviy iqtisodiyot va unga bog'liq bo'lgan mavjud soliq siyosati aniq yurisdiksiyaviy to'siqlarga asoslangan. Bu tovarlar va xizmatlar jismoniy joylar (shuningdek, doimiy muassasa sifatida ham tanilgan) mavjudligini anglatishi mumkin degan taxmin bilan bevosita bog'liq va ular soliq to'lash kerak bo'lgan joyni aniqlash uchun ishlatilishi mumkin. Raqamli iqtisodiyotda bir xil fikrlash jarayonini qo'llash mumkin emas. Ta'minot zanjiri bo'ylab deyarli barcha savdo deyarli bir yoki biron bir yurisdiksiyada sezilarli jismoniy ishtirokisiz amalga oshiriladi, garchi kompaniya hali ham jismoniy do'konlari, fabrikalari yoki omborlariga ega bo'lishi mumkin. Raqamli iqtisodiyotning o'ziga xos xususiyati shundan dalolat beradiki, daromad olish uchun, ayniqsa, obuna, kirish yoki reklamaga asoslangan yangi biznes modellari hamda 3D bosib chiqarish kabi yangi texnologiyalar uchun milliy chegarada doimiy yashash joyi talab qilinmaydi. Ikkinchi masala soliq ma'muriyatining xizmatlar va nomoddiy obyektlarning transchegaraviy savdosidan qo'shilgan qiymat solig'ini (QQS) undirishdagi qiyinchiliklari bilan bog'liq. Bu muammo anonimlik bilan bog'liq muammolar va raqamli iqtisodiyotdagi kompaniyalarni aniqlash qiyinligi, qog'oz izning yo'qligi, soliq miqdorini aniqlash va soliq gavannalaridan foydalangan holda offshordagi daromadlar va aktivlarni yashirish qobiliyatining oshishi bilan bog'liq.

Bugungi kunda mamlakatimizda 14 ta ma'muriy hudud (Qoraqalpog'iston Respublikasi, 12 ta viloyat va Toshkent shahri) dan kelib chiqqan holda jami 218 ta turli darajadagi mahalliy byudjetlar mavjud bo'lib, ular tegishli ma'muriy hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida asosiy moliyaviy jamg'arma bo'lib xizmat qilmoqda. Qoraqalpog'iston Respublikasi byudjeti Qoraqalpog'iston Respublikasining respublika byudjetini hamda respublikaga (Qoraqalpog'istonga) bo'ysunuvchi tumanlar va shaharlar byudjetlarini o'z ichiga oladi. Viloyatlar mahalliy byudjetlari tuzilmasiga viloyat byudjeti, tegishli viloyatlar tumanlari va shaharlarining byudjetlari kiradi. Tumanlarga bo'linadigan shaharning byudjeti shahar byudjetini va shahar tarkibiga kiruvchi tumanlar byudjetlarini o'z ichiga oladi. Tumanga bo'ysunadigan shaharlari bo'lgan tumanning byudjeti tuman byudjetini va tuman bo'ysunuvidagi shaharlar byudjetlarini o'z ichiga oladi. Toshkent shahar mahalliy byudjeti tuzilmasiga shahar byudjeti va shahar tarkibiga kiruvchi tumanlarning byudjetlari kiradi. Masalan, Jizzax viloyati mahalliy byudjeti 14 ta mahalliy byudjetdan iborat, ya'ni viloyat byudjeti, 12 ta tuman byudjeti hamda 1 ta shahar byudjeti. O'z navbatida, Jizzax viloyati mahalliy byudjeti viloyat byudjeti, viloyatga bo'ysunuvchi 12 ta tuman va 1 ta shahar byudjetidan tashkil topgan bo'lsa, Qashqadaryo viloyati mahalliy byudjeti esa viloyat byudjeti, viloyatga bo'ysunuvchi 14 ta tuman byudjeti va 2 ta shahar byudjetidan tashkil topgan jami 17 ta mahalliy byudjetdan iborat.

Har bir viloyat, tuman yoki shahar mahalliy byudjetining moliyaviy barqarorligi bevosita uning daromadlari va xarajatlarining tarkibiy tuzilmasi va miqdoriga bog'liq. Mahalliy byudjetlar daromadlarining shakllanish miqdori uning xarajatlariga nisbatan yetarli bo'lsa, bunday mahalliy byudjet moliyaviy barqaror byudjet sanaladi. Shundan kelib chiqib, biz endi mahalliy byudjetlarning daromadlari manbalari va ularning tarkibini ko'rib chiqamiz. Ko'pchilik mahalliy va xorijiy iqtisodchi olimlar mahalliy byudjetlar daromadlarini tasniflashda o'z daromadlari, birlashtirilgan daromadlar, tartibga soluvchi daromadlar hamda moliyaviy transfertlarga ajratishadi. Mahalliy byudjetlarning o'z daromadlari (o'zlarining daromadlari) deganda qonunchilik bo'yicha to'liq mahalliy byudjetlarga birlashtirilgan daromad manbalari tushuniladi. Iqtisodiy adabiyotlarda mahalliy byudjetlarning o'z daromadlariga quyidagilar kiritiladi:

1. Mahalliy soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar. Mahalliy soliqlar va yig'imlar hududni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish manbaini vujudga keltirish, tabiiy resurslar va mulklardan oqilona foydalanish, mahalliy hokimiyat organlarining faoliyat ko'rsatishi uchun shart-sharoit yaratish maqsadida joriy etilgan. Mahalliy soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarga quyidagilar kiradi: yuridik va jismoniy shaxslarning mol-mulk solig'i; yuridik va jismoniy shaxslarning yer solig'i; yagona yer solig'i; ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish huquqi; ayrim turdagi xizmatlarni ko'rsatish uchun yig'im va boshqalar.

2. Bozorlardan tushadigan daromadlar. Tegishli ma'muriy hudud (viloyat, tuman, shahar) da joylashgan turli xil bozorlar (dehqon bozorlari, buyum bozorlari, chorvachilik mollari bozori va boshqalar) dan tushadigan daromadlar

(bir martalik patta to'lovlari) ham mahalliy byudjetlarning o'z daromadlari qatoriga kiradi. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va Davlat soliq qo'mitasi har yili bozorlar va savdo komplekslarining ma'muriyati tomonidan undirib olinadigan bir martalik yig'imlar, ijara to'lovi va ko'rsatiladigan xizmatlar qiymatining minimal miqdorlarini belgilaydi. Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklari hududiy moliya va soliq organlari bilan kelishilgan holda bozorlar va savdo komplekslarining ma'muriyati tomonidan undirib olinadigan bir martalik yig'imlar, ijara to'lovi va ko'rsatiladigan xizmatlar qiymati miqdorlarini O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va Moliya vazirligi, Davlat soliq qo'mitasi tomonidan har yili belgilanadigan minimal miqdorlardan past bo'lmagan miqdorda har yili tasdiqlaydilar. Ushbu xizmatlar bozorlar va savdo komplekslari hududidagi bino va inshootlar mulkdorlariga ko'rsatiladi hamda ular uchun kadastr hujjatlarida ko'rsatilgan egallagan yer maydonlaridan kelib chiqib haq to'lanadi. Qishloq xo'jaligi mahsulotlari va xalq iste'moli mollari aralash holda sotilganda, to'lov sotiladigan mahsulot turlari bo'yicha belgilangan eng yuqori stavka bo'yicha undiriladi.

3. Yuridik va jismoniy shaxslardan, shuningdek chet davlatlardan tushgan qaytarilmaydigan pul tushumlari. Bunday daromadlarga odatda sovg'a, hadya ko'rinishda, shuningdek, beg'araz homiylik ko'rinishida taqdim etilgan daromadlar kiradi.

4. Boshqa daromadlar. Boshqa daromadlarga davlat daromadiga o'tkazilgan mol-mulkni realizatsiya qilishdan tushgan tushumlar, davlat aktivlarini joylashtirishdan, foydalanishga berishdan va sotishdan belgilangan normativlar bo'yicha olingan daromadlar, qonun hujjatlariga muvofiq Qoraqalpog'iston Respublikasi byudjetiga, viloyatlar va Toshkent shahar mahalliy byudjetlariga yo'naltiriladigan davlat bojlari, yig'imlar, tovon pullari va jarima sanksiyalari, egasiz mol-mulkni, meros huquqi bo'yicha davlat ixtiyoriga o'tgan mol-mulkni, huquq bo'yicha davlat daromadiga o'tkazilishi lozim bo'lgan xazinalarni realizatsiya qilishdan tushgan tushumlar va qonun hujjatlariga muvofiq boshqa daromadlar kiradi.

Biriktirilgan daromadlar esa qonunan respublika byudjetiga tushishi lozim bo'lgan ba'zi umumdavlat soliqlarini ushbu mahalliy byudjetning moliyaviy barqarorligini ta'minlash uchun to'liq biriktirishdan hosil bo'lgan daromatlardan iborat. Tartibga soluvchi daromadlar esa respublika byudjetiga undirilishi belgilangan katta salohiyatli soliq turlari va boshqa majburiy to'lovlardan mahalliy byudjetlarga ma'lum bir ajratmalar normativlar asosida qoldirilgan qismi bo'lib, u mahalliy byudjetlarning daromadlari va xarajatlari mutanosibligini ta'minlash uchun beriladi. Tartibga soluvchi daromatlarning normativlar asosida byudjet bo'g'inlari o'rtasida taqsimlanishi mahalliy byudjetlarning daromadlari va xarajatlari mutanosibligini ta'minlashga va moliyaviy mustaqilligini oshirishga imkon bermaydi. Shu munosabat bilan mahalliy byudjetlarning o'z va biriktirilgan daromadlari hajmini oshirishga asosiy e'tiborni qaratish bilan birgalikda yashirin

iqtisodiyotni qisqartirish, tabiiy va mehnat resurslaridan oqilona foydalanish, hududlarda tadbirkorlik faoliyatini keng ko'lamda rivojlantirish talab etiladi. Tartibga soluvchi daromadlarning belgilangan normativlarga muvofiq taqsimlanishi mahalliy byudjetlar daromadlarini barqarorlashtirish bilan birga, mahalliy hokimiyat organlarining mahalliy byudjetlar daromadlarining yangi manbalarini izlab topishga bo'lgan manfaatdorligini susaytiradi va ularda loqaydlik kayfiyatini uyg'otadi.

Qayd etish joizki, umumdavlat soliqlaridan normativlar soliqlar va hududlar bo'yicha tabaqalashtirilgan bo'ladi va har yili qayta ko'rib chiqiladi. Ajratmalar miqdorini belgilash hududlar va yillar kesimida ma'lum bir qonuniyatga ega emas. Normativlarning yuqori o'rnatilishi mahalliy byudjetlar iqtisodiy salohiyatining yuqori bo'lmaganligidan dalolat beradi. Moliyaviy transfertlar esa byudjetlar muvozanatini ta'minlash uchun yuqori byudjetdan quyi byudjetga beriluvchi daromadlardir. Moliyaviy transfertlar tarkibini ijtimoiy va tartibga soluvchi transfertlar sifatida tavsiflash mumkin. Ijtimoiy transfertlar ijtimoiy maqsadlarni o'z vaqtida va belgilangan miqdorda moliyalashtirishda tegishli mahalliy byudjetda yetarli mablag' bo'lmagan holatda yuqori byudjetdan quyi byudjetga, ya'ni respublika byudjetidan viloyat byudjetiga yoki viloyat byudjetidan tuman va shaharlar byudjetiga beriladi.

XULOSA

Raqamli iqtisodiyotda mahalliy soliqlar bo'yicha soliq ma'muriyatchiligining o'zgarishi hokimiyat organlarining faoliyati, soliq to'lovchilar bilan o'zaro munosabati va rioya etilishini ta'minlash usullarini qayta shakllantirmoqda. Raqamli texnologiyalarni qo'llash orqali mahalliy soliq organlari samaradorlik, shaffoflik va daromadlarni yig'ishni kuchaytirishi mumkin, shu bilan birga raqamli iqtisodiyotning dinamik manzarasiga moslashadi. Raqamli transformatsiya sari sayohat mahalliy soliq ma'muriyati sohasida innovatsiyalar, hamkorlik va barqaror o'sish imkoniyatlarini taqdim etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi prezidentining "O'zbekiston Respublikasida raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori. Toshkent sh., 2018 yil 3 iyuldagi PQ-3832 sonli. <https://lex.uz/docs/-3806053?ONDATE=24.07.2021%2000>[1]
2. Rafal Lipniewicz "Tax administration and risk management in the digital age" 2017.
3. World bank "Risk-Based Tax Audits" 2011.
4. IMF working paper "Reducing Tax Evasion from Cross-Border Fraud: The role of Digitalization" 2019.
5. O'G'Li, R. U. R., Tohirovich, Q. N., & O'G'Li, Q. N. A. (2021). BILVOSITA SOLIQLARNING SOLIQ TIZIMIDAGI TUTGAN O'RNI VA AHAMIYATI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 1(10), 719-723.
6. Tohirovich, Q. N. (2021). XALQARO MOLIIYAVIIY HISOB STANDARTLARIGA O'TISH DOLZARBLIGI. Nazariy va amaliy tadqiqotlar xalqaro jurnali, 1(2), 56-64.